

Posudek oponenta disertační práce RNDr. Miroslava ŠIFTY

Šifta, Miroslav (2018): Symboly a symbolika v procesu formování regionu. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, 117 s.

Školitel: doc. RNDr. Pavel CHROMÝ, Ph.D.

Cílem tohoto textu je posoudit disertační práci, která se obsahově zabývá problematikou regionů, procesem jejich vývoje, stejně tak jako otázkami regionálních identit. Je evidentní, že si autor posuzované disertační práce zadal nelehký úkol, protože se v tomto případě jedná o komplexní problematiku, jejíž výzkum si klade značné nároky. Ačkoliv v kontextu vývoje a proměn předmětového zaměření geografie lze výzkum regionálních identit vnímat jako poměrně mladou záležitost, v české geografii se nejedná o neznámé téma. Argumentem tomuto tvrzení jsou u nás vydané publikace, ať už v podobě kapitol v monografiích anebo odborných článků, které se procesem formování regionů a regionálních identit zabývají jednak v teoretické, jednak v metodologické rovině. Tuto produkci pak doplňují empirické studie zkoumající jednotlivé regiony. Zdálo by se tedy, že se jedná o dobře probádané téma, nicméně dílčích aspektů problematiky, kterým nebyla doposud věnována adekvátní pozornost, zbývá stále dost. Mezi ně lze jistě zařadit i roli symbolů a symboliky v procesu vývoje regionálních identit. Z tohoto důvodu chápu téma disertační práce jako nosné a cíl „*konceptualizace obecných východisek výzkumu regionálních symbolů a symboliky v procesu formování regionu a regionálních identit a možnosti jejich využití v regionálním rozvoji*“, který autor formuluje v úvodu práce, jako zcela relevantní.

Samotná práce čítá 117 stran, přičemž je členěna do úvodu, sedmi kapitol a závěru. Tento obecný text je následně doplněn o čtyři odborné studie, které Miroslav Šifta v průběhu doktorského studia publikoval jednak samostatně, jednak ve spoluautorství v recenzovaných časopisech. K takto pojaté struktuře disertační práce nemám námitek, naopak se domnívám, že klade na student(k)y doktorského programu vyšší nároky. „Zastřešující“ text je strukturován dobře. Zařazení jednotlivých kapitol je opodstatněné, jejich posloupnost je logická s výjimkou kapitoly „*výběr zájmového území*“, kterou by bylo dle mého názoru smysluplnější s ohledem na zdůvodnění výběru Libereckého kraje zařadit již za třetí kapitolu. Co se dílčích studií týká, musím konstatovat, že jsou bez výjimky zcela jasně zacíleny na problematiku řešenou v disertační práci a podíl Miroslava Šifty na jejich vzniku je klíčový. Studie byly publikovány v kvalitních geografických časopisech. Kvalita těchto časopisů přinejmenším garantuje náročná recenzní řízení, navíc v případě severských časopisů je možné konstatovat, že se problematice regionů, jejich formování, identit a rozvoje věnují poměrně usilovně. Z tohoto důvodu vnímám výběr časopisů, v nichž byly dílčí studie publikovány, jako vhodný.

První a druhou kapitolu disertační práce lze označit za teoretické. Kapitoly jednak pojednávají o vývoji regionální geografie, jednak představují základní východiska výzkumu. V teoretické části je patrný vliv „severské“ regionální geografie, resp. vliv jejich teoreticko-metodologických přístupů. Tyto přístupy však mohly být konfrontovány i s jiným pohledem na řešenou problematiku. V této souvislosti připojuji tři poznámky. Za prvé, v závěrečných pasážích první kapitoly, v níž se autor

zabývá „cestou“, kterou regionální geografie doposud ušla, jsou korektně diskutovány stávající přístupy k regionům chápaným především jako výsledek sociální konstrukce. Konkrétně jde o neoregionalismus, region jako „značka“ či regiony „v konfliktu“. Domnívám se, že autor měl v této souvislosti svoji pozornost věnovat i velmi podstatné debatě o aktuální podstatě sociálně konstituovaných regionů a jejich rolích v procesech utváření identit. Konkrétně mám na mysli akademickou diskusi, v níž jde o to, zda se v případě regionů jedná buď o otevřené, diskontinuální a „teritoriálně nespoutané“ prostorové entity anebo o ohraničený prostor, s nímž lidé asociují své identity. Jinými slovy řečeno, řeší se podstatná otázka, zda se stále jedinci ztotožňují s ohraničenými regiony anebo regiony v stávajícím globalizovaném světě o tuto svoji funkci přišly. Pozornost této debatě měla být věnována i s ohledem na to, že práce má svým tematickým zaměřením potenciál tuto diskusi obohatit (přispívají symboly k ukotvování lidí v rámci ohraničených prostorových jednotek?). Druhá poznámka se týká konceptualizace místa a regionu. Autorův pohled je mně osobně blízký, na druhou stranu by s ním dost geografů nesouhlasilo. Jako stručný příklad lze uvést představitele humanistické či feministické geografie. Třetí poznámka se týká role minulosti v procesu utváření regionální identity obyvatel. Část sociálních vědců tuto roli upozaduje, což dokládá empirickými poznatky svých výzkumů. Obecně vzato je tato role stále předmětem akademické debaty.

V další části disertační práce jsou představeny dílčí cíle. Ty považuji za opodstatněné, protože jsou vyústěním obecných východisek výzkumu. Dílčí cíle jsou následovány sérií výzkumných otázek, přičemž nalezení jednotlivých odpovědí na ně by mělo přispět k naplnění cílů. Domnívám se, že dílčí výzkumné otázky jsou zvoleny vhodně a formulovány jasně. Stejně jako v případě cílů práce jsou i výzkumné otázky legitimizovány zhodnoceným stávajícím poznáním regionálních institucionalizací.

Definování cílů práce a formulace výzkumných otázek je následována metodologií výzkumu. V souvislosti s ní musím zmínit jednu kritickou připomínku. V rámci popsané metodologie postrádám větší akcent na samotné rezidenty Libereckého kraje. Jejich zařazení do výzkumu formou objektů výzkumu je dle mého názoru nezbytné pro úspěšné dosažení části čtvrtého bloku cílů uvedených na str. 55 (*analyzovat míru porozumění obsahu grafických symbolů obyvateli, jejichž region je daným grafickým symbolem prezentován a reprezentován; analyzovat, jak jsou jimi grafické symboly přijímány*). Autor se snaží postupovat skrze aktéry rozvoje, resp. starosty, nicméně tím pracuje s jejich postoji a získává zprostředkovaný obraz, který nemusí korespondovat s přístupy a postoji obyvatel obcí. Větším akcentem na rezidenty mohla být také s ohledem na výše citované dílčí cíle citlivěji zohledněna řádovostně-měřítková úroveň. Zde narážím především na samotný Liberecký kraj, v jehož případě trochu postrádám, jak se uplatňuje v prostorových identitách obyvatel zájmového území, a jakým způsobem k tomu napomáhá symbolika tohoto kraje. V případě konkrétních metod by se nemuselo nutně jednat o dotazníkové šetření, které by generovalo obecnější poznatky, možným by byla i aplikace strukturovaných rozhovorů, které by pro změnu přispěly k hlubšímu pochopení individuálních příběhů formování prostorových identit a především roli symbolů v tomto procesu. Nutné je ovšem podotknout, že autor si je z části chybějícího pohledu rezidentů Libereckého kraje vědom, což dokazuje jeho kritický pohled na data CVVM (str. 66–67), interpretace názorů jednotlivých starostů, stejně tak jako deklarované plány dalšího výzkumu.

V předposlední kapitole je nejprve zdůvodněn výběr zájmového území, které je poté podrobeno základní geografické charakteristice. Zdůvodnění výběru lze považovat za pečlivé, autor jej přesvědčivě zdůvodňuje v kontextu obecných východisek studia regionálních identit. Co mi naopak v kapitole chybí je důslednější geografická charakteristika Libereckého kraje. Nad rámec relativní polohy regionu by bylo vhodné zařadit alespoň základní charakteristiku sídelní struktury a struktury obyvatel (věk, vzdělanost, rodáctví atd.), které by výběr regionu "podtrhly". Jestliže navíc autor opakovaně argumentuje vnitřní diferenciaci kraje ve smyslu přesídlené/kontinuální anebo centrální/periferní, měl by tato tvrzení podpořit dílčími analýzami veřejně dostupných dat (např. prostorové diference v hustotě zalidnění, změně počtu obyvatel 1950/1930, struktuře rodáků, migraci nebo míře nezaměstnanosti), případně s využitím již publikovaných geografických prací či strategických dokumentů regionálního rozvoje. Domnívám se, že devizou takto pojatého přístupu k charakteristice regionu by navíc byla snazší interpretace části zjištěných poznatků.

Poslední část disertační práce tvoří představení potenciálu dalšího výzkumu role symbolů v procesu utváření regionálních identit a závěr práce. Autor si je dobře vědom, jakým směrem se jeho další výzkum může ubírat tak, aby posunul stávající poznatky, které přináší dosavadní výzkum autora a sociálních věd obecně. Závěr práce je koncipován tak, aby reagoval na cíle formulované v úvodní části práce. Díky tomu je závěr vhodným způsobem propojen s úvodem disertační práci.

Formální stránka disertační práce je velmi dobrá. Autor je schopen korektně používat odbornou terminologii, text samotný je navíc psán čtivým jazykem a je prostý gramatických chyb a stylistických nepřesností. Marginální je výskyt překlepů. Pozitivně hodnotím taktéž grafické prvky (tabulky, obrázky, rámečky) práce. Plynulost textu občas narušuje zbytečná duplikace informací, čemuž se měl autor práce vyhnout. Příkladem je část rámečku č. 4 opakující se v podtitulu obr. 10 (str. 73) anebo v závěru se opakující poznatek o aktérech regionálního rozvoje a jejich využívání symbolů ke zprostředkování vztahů mezi mocí, prostorem a identitou (str. 102 a 104).

V disertační práci bylo využito značné množství odborné literatury, čímž autor prokázal, že se výborně orientuje v teoretických aspektech řešené problematiky. Množství citovaných autorů je značné, nicméně mezi nimi postrádám doc. Řeháka, resp. některé jeho texty. Autorovi práce doporučuji, aby se s nimi seznámil. Jednotlivá tvrzení dokládá autor množstvím průběžných citací odkazujících na relevantní zdroje informací. V některých případech by však uvádění průběžných citací vyžadovalo poněkud citlivější přístup. Jako ukázkou lze kupříkladu uvést tvrzení „*V dnešní poststrukturalistické nové regionální geografii již je region vnímán jako sociální konstrukce, obdařovaná subjektivními významy, s vícevrstevnatou identitou...*“ (str. 3), které je citačně podloženo zdrojem datovaným k roku 1967.

Otázky do diskuse

Mohou symboly a symbolika prostorových jednotek přispívat i k „zapouzdřování“ komunit těchto jednotek? Mohou symboly a symbolika prostorových jednotek přispívat k reprodukci prostorových stereotypizací? Obecněji vzato mohou tedy symboly a symbolika regionů fungovat i jako určitá bariéra lokálního/regionálního rozvoje?

Nemohou obecní znaky sloužit majoritně pouze potřebám aktérům rozvoje obcí (např. jako jejich „pomníky“)? Přispívají tito aktéři k tomu, aby se s obecním znakem intenzivně ztotožňovali i zbylí rezidenti? Lze v těchto případech pozorovat řádovostně-měřítkové diference?

Závěrečné hodnocení

Miroslav Šifta předložil k obhajobě podnětnou disertační práci, jejíž závěry obohacují současné poznatky regionální geografie. Domnívám se, že se autorovi disertační práce podařilo s dostatečnou přesvědčivostí demonstrovat svoji tvůrčí vědeckou schopnost. Vyzdvihnout je taktéž potřeba autorovu schopnost publikovat výsledky výzkumu v zavedených vědeckých časopisech. Jsem přesvědčený, že disertační práce Miroslava Šifty splňuje požadavky, které jsou v oboru na disertační práce kladeny. Z těchto důvodů práci doporučuji komisi přijmout k obhajobě a očekávám její kladné hodnocení. Na základě zdárného obhájení práce doporučuji udělit RNDr. Miroslavu Šiftovi titul "Ph.D.".

V Olomouci 20. září 2018

Mgr. Miloslav ŠERÝ, Ph.D.